

Оксана КУЗЬМЕНКО

ГОЛОС ЧАСУ У СКРИПТАХ ИНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО ДІАЛОГУ

Колесса Ф.М. Обнова української етнографії й фольклористики на західних областях УРСР. Листування Ф. Колесси й М. Азадовського / упорядкування, підготовка тексту, передмова, коментарі, додатки, покажчик Ірини Коваль-Фучило. — К. : Логос, 2011. — 239 с.

Публікації архівних матеріалів з царини наукового життя інституції — це завжди своєрідне одкровення та відкриття несподіваних ракурсів діяльності знаних дослідницьких осередків, окремих відділів та їх членів. У великому обширі рукописів, що нерідко довгі роки чекають свого публічного виявлення, епістолярна спадщина займає особливе, можна сказати, провідне місце як безцінне джерело інформації про наукові інспірації певної доби. Зауважимо, що листування — це та ділянка, яка далеко не найкраще представлена на сторінках історії української фольклористики, оскільки багато безповоротно пропало у вирі трагічних подій першої половини ХХ століття. Немає сумніву в тому, що кожне оприлюднення листовного спілкування знакових постатей, які формували підвалини академічного народознавства, відкриває для сучасників не тільки обставини приватного життя і комунікативний обшир тієї чи іншої персоналії, а головню виразне приховані мотиви, причини та умови формування дослідницьких принципів, генеральних наукових ідей, які породжували шляхи розвитку новітньої української гуманітарної науки в ХХ ст. Такими надзвичайно цікавими і науково вартісними є публікації, скажімо, листувань Володимира Гнатюка [2, с. 293—308], Осипа Родольського [8]. Поважне місце у цьому переліку займає фігура Філарета Колесси (1871—1947) — видатного українського фольклориста, і за справедливою оцінкою Климента Квітки, «найвизначнішого ученого-дослідника української народної музики».

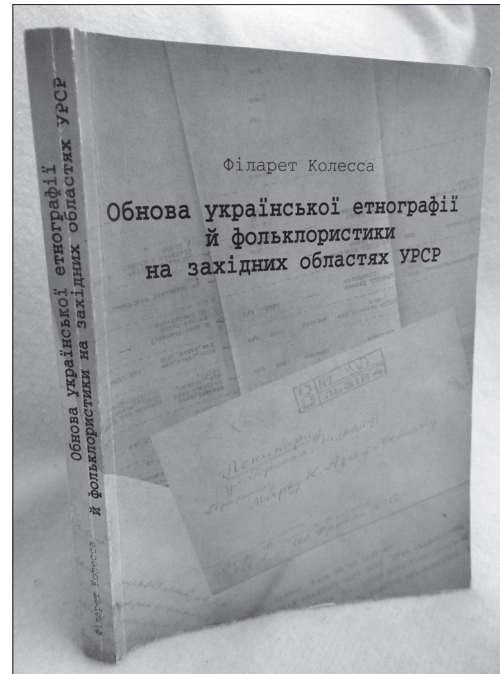
Здавалось би, що в останнє десятиліття рукописна науково-дослідницька й епістолярна спадщина Ф. Колесси вже виповнена завдяки кільком ґрунтовним публікаціям низки його статей («Спроба періодизації української народної поезії» [7], «Огляд українсько-руської народної поезії» [6]), рецензій («Огляд праць проф., д-ра Зенона Кузеля з обсягу етнографії й етнології», «Катерина Грушевська. «Українські Народні Думи...») тощо. Відзначимо обширні публікації взаємного листування вченого з діячами історії української науки і культури: Михайлом Грушевським [4, с. 396—450], Катериною Грушевською [5, с. 521—541], Климентом Квіткою [3, с. 309—416]. У цьому руслі триває поважна кількадесятилітня праця професора Софії Грици, знаної дослідниці спадщини Ф. Колесси, яка достатньо добре ознайомлена з родинним архівом Колесс¹.

¹ Одна з останніх її публікацій, яка ще триває і, можливо, через те не внесена до переліку літератури І. Коваль-Фучило [1].

Проте, як виявилось, ще чимало невідомого із розпорошеного доробку ученого криється в інститутських архівах, а також в малодоступних зарубіжних бібліотечних фондах, які потребують спеціальних дозволів, зокрема Науково-дослідного відділу рукописів Російської державної бібліотеки при Російській державній бібліотеці у м. Москві (НИОР РГБ). Тому рецензована книга, яка стала результатом активного наукового інтересу, невсипущої пошукової енергії та інтуїції Ірини Коваль-Фучило, вважаємо, є потрібним цінним доповненням до загального портрету академіка Філарета Колесси та характеристики його науково-громадської, адміністративної праці на посаді завідувача відділу фольклору та етнографії Львівського філіалу Інститут мистецтвознавства, фольклору й етнографії АН УРСР у річницю 140-річчя з дня його народження.

Публікація відображає новаторський підхід авторки у ділянці едиції архівних матеріалів. Маємо на увазі особливості компонування збірника, у якому І. Коваль-Фучило намагалася вичерпно представити постать Ф. Колесси на тлі різножанрових документів одного десятиріччя (1939—1949 роки). Збірник скомпоновано із чотирьох виразних частин, де перший блок складають статті: аналітична розвідка «Філарет Колесса і його Відділ» і вперше опублікована праця Ф. Колесси «Обнова української етнографії та фольклористики на Західних областях УРСР» (с. 5—32), написана на замовлення і перекладена російською мовою.

У вступній статті авторка на основі листування, різномірних архівних документів, зокрема Рукописного відділу Інституту народознавства НАН України (м. Львів), аналізує об'єктивні причини, які покликали до життя появу статті Ф. Колесси. Ця стаття, за задумом академіка, мала ознайомити наукову громадськість усього Радянського Союзу із планами видань та вже підготовленими працями львівських учених на полі етнографії та фольклористики. У цьому, як справедливо зауважила І. Коваль-Фучило, найбільша цінність статті, яка, вважаємо, стала маніфестом українознавчих досліджень М. Скорика, В. Пастущина, О. Роздольського, С. Людкевича, О. Фадейко та інших у час зростаючої суспільної кривди, якої зазнавали галицькі науковці після прилучення західноукраїн-

ських земель до тоталітарної держави СРСР. Скажімо, згадка Ф. Колесси про історію становлення та труднощі Наукового Товариства імені Шевченка, його вагому роль в «культурному об'єднанні українського народу» (с. 33) у формуванні традицій львівської школи спонукала до того, що стаття неминуче опинилася в прокрустовому ложі радянської цензури, незважаючи на відчайдушні спроби автора відтворити панегіричну стилістику робіт того часу. Відтак на маргінесі залишилися цінні зауваження авторитетного ученого про духовну і матеріальну культуру українців Галичини, зокрема про роль індивідуального почину в народній поезії, про особливості фольклоротворчого процесу, опертого на засадах соціальних, культурно-політичних змін, які зазнавало традиційне селянське середовище творців та носіїв українського фольклору другої половини ХХ ст. Залишається актуальною і для нашого часу висловлена у статті думка Ф. Колесси про слабку поінформованість зарубіжних дослідників із надбаннями українських учених, що не дає змоги зробити достатньо вивірені наукові висновки у царині етнології та фольклористики.

Другу частину наукового видання складає листування 1940—1946 років. Це підбірка з 11 листів Філарета Колесси до Марка Азадовського (1888—1954), російського фольклориста, знаного автора двотомної «Історії російської фольклористики» (Москва,

1958, 1963); 14 листів М. Азадовського до Ф. Колесси, які авторка упорядкувала за згодою і за допомогою онуки вченого — Роксолани Залеської, та один лист сина Філарета Колесси, Миколи, до дружини М. Азадовського — Лідії Азадовської у справі копій листів М. Азадовського до Ф. Колесси.

Вражає доброзичливість тону листовного діалогу науковців, їхня обопільна інтелігентність у ставленні один до одного, що підкріплюється розумінням, а таким чином повагою до рідної мови співбесідника без претензій на її переклад. Уважність до наукового доробку колеги давала змогу робити їм дуже влучні характеристики, як, скажімо, М. Азадовський про Ф. Колессу в одному із листів зазначив: «Все, що Ви пишете дуже витончено й змістовно» (с. 91)². Гідне наслідування й їхнє відчутне бажання взаємодопомоги з пошуком літератури та щира готовність поділитися науковою інформацією. Разом з тим, із поданих листів постає велика особистісна драма Ф. Колесси, який, будучи винятково працелюбною людиною, в останні роки відчував перевантаженість адміністративними обов'язками, виснаженість хворобою та невідрадними життєвими обставинами воєнних років. Кожен день, коли не було можливості працювати над улюбленими темами, учений вважав «страченими для життя» (с. 67).

Третій блок книги доповнюють розлогі «Коментарі» до статті Ф. Колесси та «Додатки», які склали майже дві третіх усього видання і свідчать про значну пошуково-систематизаційну роботу, яку здійснила авторка. Так в останню частину вона помістила кілька маловідомих архівних документів: звіт-огляд роботи Львівського відділу Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії АН СРСР у 1947 р. Михайла Скорика, його ж стаття-передмова до фольклорних записів «Українські народні думи і пісні» акад. Д.І. Яворницького, що опублікована вперше; таблиця-бланк «Архів праць 1947—1948 рр.», в якій відображений склад наукових авторів, перелік праць, час передачі виконаних робіт до архіву, а також «Список найновіших фольклорних матеріалів із польової експедиції і від кореспондентів, Від. Інст. укр. фольклору АН УРСР у Львові від 1940 р.» (загально 11 одиниць паспортизованого опису про-

² Переклад наш. В оригіналі: «Все, что Вы пишете очень изящно и содержательно».

зового і пісенного фольклорного матеріалу з теренів Косівщини, Дрогобиччини).

Четверта частина містить перелік використаної літератури і джерел, іменний покажчик, перелік умовних скорочень. Вони є важливим інструментарієм, що суттєво полегшує дослідницьку роботу кожному, хто візьме до рук цю книгу, яка, як зауважила її автор, є «першою спробою наукового осмислення доробку працівників Львівського відділу фольклору та етнографії Інституту фольклору АН УРСР (після Другої світової війни — Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії, сьогодні — Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Рильського НАН України), який діяв від кінця 1939-го — до 1949 р...».

Відзначимо, що І. Коваль-Фучило фахово і сумлінно поставилася до підготовки текстологічних коментарів. Вона надзвичайно ретельно висвітлила усі ремарки, поправки, підкреслення, зроблені в документах і листах. Важливо, що упорядниця зафіксувала різночасові зміни, докладно прокоментувавши їх у посторінкових виносках, на жаль, поданих надто дрібним шрифтом. Заслуговує схвалення невелика пояснююча записка «Від упорядника», в якій І. Коваль-Фучило не забула згадати з подякою усіх, хто «словом, ділом і добрим помислом» допоміг їй у підготовці цього збірника, який, звичайно, за кращого фінансування, міг би містити і необхідні в такого жанру виданнях фотокопії автографів.

Переконана, що книга Ірини Коваль-Фучило стане поштовхом до продовження роботи у напрямку підготовки та майбутнього перевидання повного корпусу документів, які належать перу Філарета Колесси, корифея української етномузикології та фольклористики. Рецензоване видання — це чинний спогад про тих, хто був світочем і чорноробом наукової праці на ниві українського народознавства в період нелегких 1940-х років, гідна данина світлої пам'яті академіка Філарета Колесси у рік його ювілею, а також львівських учених, призабуті імена яких залишені в скриптах історії української фольклористики другої третини ХХ ст.

1. Грица С. Листи Миколи Колесси з приводу видання спадщини його батька — Філарета Колесси / С. Грица // Народна творчість та етнологія. — 2011. — № 1. — С. 118—125; № 4. — С. 52—62.

2. Дем'ян Г. Листи Володимира Гнатюка до Михайла Зубрицького / Г. Дем'ян // Записки Наукового товариства імені Шевченка. — Т. ССХХІІІ: Праці секції етнографії та фольклористики. — Львів, 1992.
3. Залеська Р. Листування Климента Квітки і Філарета Колесси / Р. Залеська, А. Іваницький // Записки Наукового товариства імені Шевченка. — Т. ССХХІІІ: Праці секції етнографії та фольклористики. — Львів, 1992.
4. Колесса К. Взаємне листування Філарета Колесси та Михайла Грушевського / К. Колесса // Записки Наукового товариства імені Шевченка. — Т. ССХХХ: Праці секції етнографії та фольклористики. — Львів, 1995.
5. Колесса К. Листування Філарета Колесси і Катерини Грушевської / К. Колесса // Записки Наукового товариства імені Шевченка. — Т. ССХЛІІ: Праці секції етнографії та фольклористики. — Львів, 2001.
6. Колесса Ф. Огляд українсько-руської народної поезії / Ф. Колесса // Вісник Львівського національного університету: Серія філологічна. — Львів, 2009. — Вип. 47. — С. 165—272.
7. Родина Колессів у духовному та культурному житті України кінця ХІХ—ХХ століття : зб. наук. пр. та матеріалів. — Львів, 2005. — С. 354—407. — (Серія «Українська філологія». — Вип. 5).
8. Сокіл Г. Із неопублікованого листування Осипа Роздольського / Г. Сокіл // Народознавчі зошити. — 1995. — № 4 ; № 5.